

Буркало К. Ю., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – Мельничук Л. Б., к.пед.н, доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука м. Рівне)

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

***Анотація.** У статті розкрито теоретико-методичні засади використання дидактичних ігор під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Окреслено мету і завдання курсу в контексті реалізації ідеї інтегрованого компетентнісного навчання Нової української школи. Обґрунтовано значення дидактичних ігор у процесі формування природничої компетентності молодших школярів. Окреслено вимоги до проведення дидактичних ігор, виокремлено й схарактеризовано її структурні складові. Наведено приклади дидактичних ігор, які структуровано нами за такими видами: пори року та явища природи; тваринний світ; рослинний світ; правила поведінки в природі та природо-охоронна діяльність. Доведено ефективність дидактичних ігор як засобу формування уявлень молодших школярів про зв'язки й залежності в природі, забезпечення позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи.*

***Ключові слова:** Нова українська школа, молодші школярі, інтегрований курс «Я досліджую світ», природнича компетентність, дидактичні ігри.*

***Abstract.** The article reveals the theoretical and methodological foundations of the use of didactic games in the study of the integrated course «I explore the world». The goals and objectives of the course are defined in the context of the implementation of the idea of integrated competency-based teaching of the New Ukrainian School. The importance of didactic games in the process of forming the natural competence of elementary school students is substantiated. The requirements for the conduct of didactic games are determined, its structural components are highlighted and characterized. Examples of didactic games are given, which are structured by us in the following types: season and natural phenomena; animal world; vegetable world; rules of behavior in nature and environmental activities. The effectiveness of didactic games as a means of forming the ideas of primary schoolchildren about the relationship and dependence in nature, providing a positive emotional-value attitude to nature is proved.*

***Key words:** New Ukrainian school, elementary school students, integrated course «I explore the world», natural competence, didactic games.*

Сучасна вітчизняна система освіти перебуває на шляху свого докорінного реформування та оптимізації. Концепцією Нової української школи [1] та нового Закону про освіту [1] визначено ключові засади глобальної реформи

освітньої сфери, які зорієнтовані на розвиток особистих здатностей і тих життєвих компетентностей, які дозволяють швидко адаптуватися до умов швидкоплинного світу і забезпечувати повну реалізацію своїх можливостей та творчого потенціалу [3].

Одним із ключових завдань Нової української школи (НУШ) є запровадження інтегрованого навчання на засадах компетентнісного підходу. У початковій школі це здійснюється, насамперед, через інтегрований курс «Я досліджую світ». Він передбачає повну або часткову інтеграцію сімох освітніх галузей соціальної і здоров'язбережувальної; природничої; громадянської та історичної; технологічної; інформатичної (починаючи з 2-го класу); мовно-літературної (частково); математичної (частково) [4, с. 7]. Він має на меті розширити елементарні знання учнів про предмети і явища природи та соціуму; розкрити в доступній формі зв'язки між неживою і живою природою та впливом людини на природу; виховувати любов до Батьківщини; формувати вміння аналізувати, оцінювати, систематизувати, узагальнювати об'єкти та явища, визначати закономірність зв'язків між ними; виробляти практичні уміння і навички.

Успішна реалізація ідеї інтегрованого компетентнісного навчання залежить від багатьох чинників. Насамперед, вона потребує якісного навчально-методичного забезпечення, масової підготовки вчителів з методики викладання, а також створення сприятливого освітнього середовища, яке стимулюватиме пізнавальну активність молодших школярів.

Стимулювати активність учнів початкових класів на уроках у початковій школі можна за допомогою різних методів і засобів навчання, а саме: створення проблемно-пошукових ситуацій, системи пізнавальних завдань, організація самостійної діяльності учнів, використання «цікавинок», ігрових технологій.

Проблемі розвитку ігрових технологій навчання присвячені роботи таких педагогів, як Н. Бібік, Б. Друзь, О. Савченко та ін. Усі автори надають важливого значення впровадженню ігрових технологій у процесі шкільного навчання. Аналіз цих досліджень свідчить про необхідність перегляду, уточнення та розширення наукових уявлень про визначальні фактори розвитку ігрових технологій у початковій школі. Психологічні особливості ігрових технологій виявили дослідження психологів Л. Божович, О. Скрипченко, Г. Щукіної та ін.

Цю проблему вивчали також учителі-практики Л. Корнієнко, С. Логвінова, Т. Тохтамиш та ін. Вони організують навчальний процес таким чином, щоб збуджувати інтерес до навчання, допомогти учням свідомо, творчо, радісно оволодіти знаннями, виявити свій розум, реалізувати знання, творчу силу. Позитивні наслідки роботи передових учителів значною мірою обумовлені, саме особистісно орієнтованим підходом до побудови освітнього процесу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування значення ігрових технологій на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та розробка системи дидактичних ігор у процесі вивчення природознавчої освітньої галузі.

Сучасне визначення природничої компетентності в контексті НУШ суттєво змінилося і доповнилось у порівнянні з попередніми роками. Воно стало більш містким, має практичний вектор. Природнича компетентність передбачає формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та аналізу.

Суттєві зміни у стандартах освітньої галузі «Природознавство» вимагають переосмислення дидактичних та методологічних аспектів викладання курсу «Я досліджую світ» з огляду на ту роль, яку відіграють взаємовідносини людини і природи в сучасному глобалізованому світі. Адже, цей курс є пропедевтичним і готує молодших школярів до вивчення таких предметів як хімія, біологія, географія, фізика, тощо [5, с. 4].

У процесі викладання змістової лінії «Природа» інтегрованого курсу «Я досліджую світ» важливо передбачати ситуації, які дають учням можливість самореалізуватися, сприяють розвитку впевненості у собі. Принцип активності дитини в процесі навчання є одним із основних у дидактиці. Мається на увазі така якість діяльності, яка характеризується високим рівнем мотивації, усвідомленою потребою в засвоєнні знань і умінь. До такої активності можна віднести ігрові технології [5, с. 5].

Ігрові технології є складовою частиною педагогічних технологій, однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавою і захоплюючою не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але і буденні кроки у вивченні навчальних предметів. Цікавість умовного світу гри робить життя позитивно емоційно забарвленим, а емоційність ігрового дійства активізує всі психологічні процеси і функції дитини. Інший позитивний бік гри є те, що вона сприяє використанню знань у новій ситуації, тобто, засвоєний навчальний матеріал проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність і зацікавленість у навчальний процес.

Дидактична гра – одна з елементів ігрових технологій. Вона є одним з найбільш уживаних дидактичних прийомів у навчанні, оскільки вона дає можливість успішного розв'язання освітніх і виховних завдань. При цьому, можна швидко створити радісну атмосферу спілкування, спонукати учнів до активної участі у засвоєнні певних понять, розуміння явищ, включившись у навчально-ігрову діяльність. Дидактична гра – гра, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок [6, с. 120].

Дидактичні ігри, ігрові прийоми підвищують ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять у неї елемент цікавості. Застосування дидактичних ігор сприяє розвитку мислення, пам'яті, уваги, здатності до аналізу та синтезу, кращому сприйманню просторових відношень, вдосконаленню конструктивних умінь і творчих

можливостей, розвитку природоохоронних умінь та символічної функції свідомості. Це дає змогу учневі переносити властивості одних речей на інші, сприяє вихованню спостережливості, навичок самоперевірки, уміння обґрунтовувати власні судження.

Гра в початкових класах, а також сучасні ігрові технології є одним з найефективніших шляхів удосконалення уроку. Дидактичні ігри спрямовані на поглиблення та удосконалення знань, умінь і навичок учнів. Це дає можливість використовувати їх під час пояснення нового матеріалу, для його закріплення й повторення, перевірки засвоєного.

Для молодших школярів доцільно вводити дидактичні ігри:

- з метою розвитку та коригування пізнавальної активності (порівняння, відновлення та доповнення цілого, вилучення зайвого, узагальнення).
- для розвитку мовлення;
- для розвитку емоційно-вольової сфери (ігри-інсценізації, ігри з елементами сюжету) [5].

Упродовж уроку, доцільно створювати кілька ігрових ситуацій чи організувати урок у вигляді сюжетно-рольової гри. Варто застосовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує від учителя багато часу на приготування відповідного обладнання, а від учня – запам'ятовування складних правил. Перевагу слід віддавати тим іграм, під час яких буде залучена більшість учнів класу. Якісно підібрана гра передбачає якісне опанування вивченого матеріалу, швидку відповідь, довільну увагу учасників та позитивні емоції не лише переможців, а всіх учасників.

Кожна гра має правила, які підпорядковані задуму і змісту гри. Правила – це професійно грамотно визначені вимоги до дітей, які подаються в ігровій формі. Учитель, враховуючи правила гри, визначає спосіб і послідовність дії, бо саме вони надають дидактичній грі оригінальної форми і викликають у дітей інтерес до їх змісту [7, с. 107].

При цьому дидактичні ігри мають відповідати таким вимогам:

- узгоджуватись з темою і метою уроку;
- забезпечувати поглиблення, розширення та закріплення знань учнів;
- сприяти розвитку комунікативних навичок дітей;
- розвивати й коригувати моральні якості учнів;
- відповідати віковим особливостям дітей, бути доступними, забезпечувати поступове опанування операцій аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення тощо [5].

Структурні складові дидактичної гри – дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків [8].

Велике значення має використання дидактичних ігор під час екскурсій на природу. Показати учням розмаїття та красу довкілля, привернути увагу до малопомітних, але істотних ознак тваринного і рослинного світу, сприяти

формуванню екологічного світогляду дітей значно легше, якщо спонукати учнів до активного емоційного сприймання.

Використання природного матеріалу під час ігор сприяє розвитку сприйняття певного аналізатора (звук, смак, дотик, запах), мислення та уваги (виокремлення істотних ознак, їх порівняння та узагальнення); уміння описувати предмети та знаходити їх за описом; знаходити ціле за частиною та частину за цілим; групувати предмети за способом їх застосування; визначати послідовність стадій розвитку рослин та тварин, пояснювати їх значення [9].

Проаналізувавши педагогічний досвід учителів-практиків Л. Корнієнко, С. Логвінова та Т. Тохтамиш, наведемо приклади дидактичних ігор, які можна структурувати за такими видами:

- а) пори року та явища природи;
- б) тваринний світ;
- в) рослинний світ;
- г) правила поведінки в природі та природоохоронна діяльність.

Розглянемо для прикладу такі ігри:

1. Дидактичні ігри про пори року та явища природи:

Гра «Знайди помилку». Учитель розповідає про якийсь природне явище і навмисно припускається помилки. Учні уважно слухають і, якщо помітили помилку, плескають у долоні, привертаючи увагу;

Гра «Буває чи ні?». Мета: формувати узагальнені уявлення про сезонні зміни в природі. Опис: учитель визначає пору року, називає різні зміни в природі, а діти відповідають: «Буває» чи «Ні» (наприклад: «Весна. Розтанув сніг, потекли струмки, ведмідь прокинувся». – «Буває», «Листя з дерев опало». – «Ні»);

Гра «Відгадай пору року». Дидактична мета: розвивати вміння дітей відгадувати загадки, співвідносити словесний образ із зображенням на картині; уточнювати знання дітей про сезонні явища природи. Ігрова дія. На парті перед кожною дитиною лежать картини-відгадки. Учитель загадує головоломку, а діти відшукують і піднімають картину-відгадку, тоді пояснюють свій вибір. Правила гри. За правильну відповідь учень одержує один бал. Перемагає той, у кого найбільша кількість балів;

2. Дидактичні ігри про тваринний світ:

Гра «Їжа для птахів». Дидактичне завдання: уточнити знання дітей про найпоширеніших птахів (лісові, водоплавні, домашні), зокрема, чим вони живляться; формувати природоохоронні уявлення. Виховувати бажання піклуватися про птахів. Опис: учитель показує картину, де намальована пташка, а дитина має назвати її, сказати чим вона живиться і де можна відшукати для неї корм. Унаочнення: малюнки із зображенням птахів (горобець, синичка, качка, курка), окремо – із зображенням корму для них. Хід гри: учитель показує малюнки із зображенням птаха, діти його називають і обирають малюнок із зображенням корму, який йому потрібен. Учитель

ознайомлює дітей з правилом: під час збирання урожаю плодів, насіння слід пам'ятати, що частину його потрібно залишати для корму птахам;

Гра «Тваринний світ». Мета: закріплювати, уточнювати, систематизувати знання дітей про тварин; виховувати спостережливість, пізнавальний інтерес, кмітливість; розвивати логічне мислення, умілість, витривалість. Опис: гру можна проводити і в класі, і на прогулянці. Діти об'єднуються у команди, одне одному загадують загадки. Ті, хто загадують між собою домовляються про яку тварину показуватимуть пантоміму. За правильну відповідь команда отримує фант. Гру повторюють 4–5 разів. Виграє та команда, у якої виявиться більше фантів;

Гра «Хто де живе?». Мета: закріплювати та поглиблювати знання про тварин, їх зовнішній вигляд, а також місце проживання. Зміст: діти об'єднуються у чотири команди: «Ліс», «Водойма», «Свійські тварини», «Птахоферма». Потім кожній підгрупі пропонують комплект малюнків (можна запропонувати список звірів) із зображенням тварин. За командою вчителя учні відбирають малюнки із зображенням «своїх» тварин (наприклад, група «ліс» обирає лисицю, вовка, ведмедя, зайця та ін.); «водойма» – качку, лебедя, жабу, рибу та ін.). Виграє та команда, яка першою впорається із поставленим завданням;

3. Дидактичні ігри про рослинний світ:

Гра «Що де росте?». Дидактична мета: розвивати вміння групувати, об'єднувати рослини за місцем зростання. Опис: на партах лежать великі малюнки із зображенням саду, городу, лісу, луку, кімнати, на яких є порожні квадрати. Лежать також маленькі малюнки із зображенням рослин. Діти повинні закрити порожні квадрати малюнками рослин, визначивши, де, вони ростуть. Виграє той, хто швидше і без помилок виконає завдання;

Гра «Дерева і куці». Перед початком гри діти згадують, як відрізнити куц від дерева. Повідомляються умови гри: коли називається дерево, руки потрібно піднімати вгору, коли куц – опускати вниз. Ведучий може назвати дерево, а руки опустити, або назвати куц – підняти руки. Учні, що помилились, виводять з гри;

4. Дидактичні ігри про правила поведінки в природі та природоохоронну діяльність в Україні:

Гра «Перестав місцями слова». Перестав місцями слова і дізнаєшся про діяльність людей, що призводить до зменшення чисельності рослин у природі:

- а) декоративних, викопування, рослин, дикорослих;
- б) для, зривання, рослин, букетів;
- в) навмисні, та, випалювання, пожежі, покриву, трав'яного;
- г) лісів вирубування;
- г) під, відпочинку, покриву, час, трав'яного, витоптунання;
- д) ґрунтів, та, руйнування, забруднення;
- е) худоби, та, випасання, луках, лісах, в, степах, у;

Гра «Правила поведінки в природі». Дидактична мета: закріпити знання правил поведінки в природі. Опис: на столі в учнів лежать малюнки, на яких

зображено поведінку дітей у природі. Школярі повинні відібрати малюнки, на яких діти правильно ведуть себе в природі та пояснити свій вибір. Переможе той, хто швидше виконає поставлене завдання. Психологічною основою гуманних вчинків щодо живої природи є співчуття, що спонукає допомагати, захистити. Ефективним методом формування співчуття є ігрові вправи-перевтілення. Сутність їх полягає в тому, щоб дитина, взявши на себе уявну роль певного об'єкта живої природи, усвідомила його основні потреби, відчуття, почуття.

Під час виконання таких ігрових вправ учні переконуються, що у них та в живої істоти, в яку вони «перевтілюються» є багато спільного. Розуміння того, що хтось відчуває, переживає так само, отождолення і з власним почуттєвим досвідом, сприяє формуванню найпростішого співчуття.

Отже, освітній процес під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відбуватиметься більш ефективно за умови застосування у цьому процесі дидактичних ігор природознавчого змісту, що можуть бути використані як засіб формування уявлень дітей про зв'язки й залежності у природі, забезпечать позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи та спонукатимуть до екологічно доцільної поведінки та діяльності. Дидактичні ігри сприяють розвитку критичного, логічного, творчого мислення, формуванню пошуково-дослідницьких умінь, розвитку спостережливості, творчої уяви, допитливості та формуванню позитивної пізнавальної мотивації навчання.

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 13.02.2019).
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 07.02.2019).
3. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу». Київ.: Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
5. Корнієнко Л. О. Використання дидактичних ігор на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-didaktichnih-igor-na-urokah-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-126266.html> (дата звернення 18.02.2019р.).
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ, 1997. 302 с.
7. Іванова О. В. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч.-метод. посібник. Київ, 2010. 320 с.
8. Тохтамиш Т. Гра як засіб ефективного навчання школярів 1 класу. Путивль, 2017. 62 с.
9. Логвінова С. М. Ігри на уроках природознавства в початкових класах. URL: <https://vseosvita.ua/library/igri-na-urokah-prirodovnavstva-v-pocatkovih-klasah-13772.html> (дата звернення 20.03.2020).